

ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПОГОДЖУЮ

Гарант освітньої програми

Є. СТРИКАЛЕНКО

" 28 " серпня 2025 року

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Алла КАРНАУШЕНКО

Протокол засідання кафедри

підприємництва, обліку та фінансів ХДАЕУ

від "28" серпня 2025 року № 1

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОК 38 ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО

Назва навчальної дисципліни

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Освітня програма – Менеджмент у спортивній діяльності

Спеціальність – 017 Фізична культура і спорт

Галузь знань – 01 Освіта/Педагогіка

Кропивницький – 2025

1. Загальна інформація

Назва навчальної дисципліни	Інноваційна економіка та підприємництво
Факультет	Економічний
Назва кафедри	Підприємництва, обліку та фінансів
Викладач	Савченко Віра Меєрівна — к.е.н., професор; наукові інтереси: інноваційний розвиток підприємств індустрії гостинності, управління персоналом
Контактна інформація	+38(098)5803023; duga_v@ksaeu.kherson.ua
Графік консультацій	Консультації online: Telegram +38(098)5803023, Zoom https://us05web.zoom.us/j/4947587873?pwd=RmlXaG9JcjFoSkjNHTmhvY3R3dz09&omn=83046517038
Програма дисципліни	<ol style="list-style-type: none">1. Предмет і завдання дисципліни2. Інноваційний розвиток економіки: основні поняття, принципи, методи3. Напрями інноваційного розвитку: поняття, класифікація та порівняльна характеристика4. Ресурсне та інформаційне забезпечення інноваційного розвитку економіки5. Розроблення інноваційної стратегії розвитку економіки6. Методи оцінювання рівня інноваційного розвитку економіки7. Основи інноваційного підприємництва. Бізнес-ідея та її реалізація8. Планування успіху підприємницької діяльності9. Етика підприємництва та соціальна відповідальність у бізнесі10. Ризики в інноваційній діяльності та управління ними.11. Комунікації у бізнесі12. Самоменеджмент особистості
Мова викладання	українська

2. Анотація курсу

Анотація курсу	Сучасний розвиток світової економіки базується на принципі домінування інноваційної моделі, що викликає особливий інтерес науковців до економіки інновацій. Орієнтація державної політики на інноваційну економіку дає змогу повною мірою використовувати ресурси та фактори виробництва. Адже Україна володіє значними інтелектуальним потенціалом, ефективне використання якого може швидко наблизити країну до економічного зростання. Дисципліна має допомогти здобувачам вищої освіти у формуванні інноваційного мислення, вміння аналізувати взаємозв'язок інновацій з економічним зростанням країни.
Інформаційний пакет дисципліни	http://dspace.ksau.kherson.ua:8888/

3. Мета та завдання курсу

Мета викладання дисципліни	Мета навчальної дисципліни: формування у здобувачів комплексу знань, вмінь, навичок щодо розуміння сутності, інструментів та процесів інноваційної підприємницької діяльності з урахуванням актуальних тенденцій та потреб інноваційного розвитку економіки, обґрунтування та реалізації стратегій розвитку економіки на інноваційних засадах.
Завдання вивчення дисципліни	Основними завданнями вивчення дисципліни є: <ul style="list-style-type: none">– вивчення понятійного апарату інноваційної економіки;– висвітлення інноваційних категорій, процесів, їх розуміння із врахуванням певних макроекономічних явищ;– пізнання причин та інноваційних шляхів виходу України з глибокої економічної кризи;– освоєння методів формування організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку економіки;– оволодіння методологією щодо вибору стратегій інноваційного розвитку економіки;– оцінювання результативності використання інноваційного потенціалу економіки;– набуття вмінь обґрунтовувати напрямки пріоритетного інноваційного розвитку та альтернативні варіанти управлінських рішень;– поглиблення знань з інноваційних процесів;– формування інтелекту та інноваційного мислення майбутніх фахівців економіки інноваційного типу.

4. Програмні компетентності та результати навчання

Компетентності здобувача вищої освіти, сформовані в результаті вивчення курсу	
Інтегральна компетентність	Інтегральна компетентність. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у сфері фізичної культури і спорту, зокрема у сфері управління спортивними організаціями та їх підрозділами, або у процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів наук з фізичного виховання і спорту та менеджменту у спортивній діяльності, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов.
Загальні	ЗК 1. Здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями. ЗК 2. Здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права,

	<p>прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p> <p>ЗК 3. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і примножувати досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.</p> <p>ЗК 4. Здатність працювати в команді.</p> <p>ЗК 5. Здатність планувати та управляти часом.</p> <p>ЗК 8. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.</p> <p>ЗК 10. Здатність бути критичним і самокритичним.</p> <p>ЗК 12. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.</p>
Спеціальні (фахові)	<p>ФК 1. Здатність забезпечувати формування фізичної культури особистості.</p> <p>ФК 2. Здатність проводити тренування та супроводження участі спортсменів у змаганнях.</p> <p>ФК 3. Здатність до організації оздоровчо-рекреаційної рухової активності різних груп населення.</p> <p>ФК 4. Здатність визначати заходи з фізкультурно- спортивної реабілітації та форми адаптивного спорту для осіб, що їх потребують.</p> <p>ФК 5. Здатність зміцнювати здоров'я людини шляхом використання рухової активності, раціонального харчування та інших чинників здорового способу життя.</p> <p>ФК 8. Здатність проводити біомеханічний аналіз рухових дій людини.</p> <p>ФК 9. Здатність надавати долікарську допомогу під час виникнення невідкладних станів.</p> <p>ФК 11. Здатність аналізувати прояви психіки людини під час занять фізичною культурою і спортом.</p> <p>ФК 12. Здатність використовувати спортивні споруди, спеціальне обладнання та інвентар.</p> <p>ФК 13. Здатність застосовувати сучасні технології управління суб'єктами сфери фізичної культури і спорту.</p> <p>ФК 14. Здатність до безперервного професійного розвитку.</p>
Програмні результати навчання (ПРН)	
ПРН	<p>ПРН 6. Мати базові знання з проведення досліджень проблем фізичної культури і спорту, підготовки та оформлення наукової праці.</p> <p>ПРН 21. Застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання практичних завдань та змістовно інтерпретувати отримані результати.</p>

5. Місце навчальної дисципліни у структурі освітньої програми

Рік викладання	2024-2025 н.р.
Семестр	2-й
Курс	4
Обов'язкова компонента / Вибіркова компонента	Обов'язкова компонента
Пререквізити	Для вивчення дисципліни здобувачам необхідні знання з наступних дисциплін: «Антикорупція і доброчесність», «Статистика», «Управління старт-ап проектами», «Управління персоналом та лідерство», «Фінансова грамотність»
Постреквізити	Постреквізити навчальної дисципліни: «Державне управління сферою фізичної культури та спорту».

6. Обсяг курсу на поточний навчальний рік

Кількість кредитів / годин	3/90
Лекції	20 годин
Практичні / Семінарські	24 годин
Лабораторні	-
Самостійна/ Індивід. робота	46 годин
Форма підсумк. контролю	Екзамен

7. Технічне та програмне забезпечення / обладнання

Технічне та програмне забезпечення	Програмне забезпечення для роботи з освітнім контентом дисципліни та виконання передбачених видів освітньої діяльності: MS Office, Zoom, Power Point
Обладнання	Ноутбук, персональний комп'ютер, мобільний пристрій (телефон, планшет) з підключенням до Інтернету

8. Політика курсу

Загальні вимоги	Здобувачі вищої освіти повинні планомірно та систематично засвоювати навчальний матеріал. Активно працювати під час практичних занять, брати участь в обговорення дискусійних питань та кейсів, повною мірою долучатись до активних форм навчання. Заохочується робота у наукових гуртках, підготовка тез доповідей та участь у конференціях, підготовка та публікація наукових статей, участь у конкурсах наукових робіт та інше.
Політика щодо дедлайнів і перескладання	Письмові роботи, надані з порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75% від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності). Перескладання відбувається з дозволу провідного викладача за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).
Політика щодо відвідування	Відвідування занять є обов'язковим. Процедура відпрацювання попущених занять з об'єктивних причин (хвороба, міжнародне стажування). Не запізнюватись на заняття. Дотримуватись техніки безпеки. Завчасно ознайомлюватись з темою практичної роботи. Пропущенні заняття відпрацьовувати у встановлений викладачем час.
Політика щодо виконання завдань	Позитивно оцінюються відповідальність, старанність, креативність, фундаментальність. Під час підготовки до практичних занять виконання самостійної роботи необхідно спиратись на конспект лекцій та рекомендовану літературу. Водночас вітається використання інших джерел з альтернативними поглядами на ті чи інші питання задля формування продуктивної дискусії та різнобічного вивчення тем дисципліни
Академічна доброчесність	Роботи здобувачів є виключно оригінальним дослідженням чи міркуванням. Будь-яке списування або плагіат (використання, копіювання підготовлених завдань та/або розв'язання задач іншими здобувачами) тягне за собою анулювання зароблених балів. Використання друкованих і електронних джерел інформації під час підсумкового контролю, виконання контрольних робіт заборонено. Списування під час контрольних, тестових робіт та протягом іспиту заборонено.

9. Структура курсу

Номер тижня	Вид заняття	Тема заняття або завдання на самостійну роботу	Кількість				
			годин				балів
			лк	лаб.	сем. / пр.	СР	
Змістова частина I. ОСНОВИ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ							
1	Тема 1	Предмет і завдання дисципліни	2	-	2	4	4
2	Тема 2	Інноваційний розвиток економіки: основні поняття, принципи, методи	2	-	2	4	4
3	Тема 3	Напрями інноваційного розвитку: поняття, класифікація та порівняльна х-ка	2	-	2	2	4
4	Тема 4	Ресурсне та інформаційне забезпечення інноваційного розвитку економіки	2	-	2	4	4
5	Тема 5	Розроблення інноваційної стратегії розвитку економіки	2	-	2	2	4
6	Тема 6	Методи оцінювання рівня інноваційного розвитку економіки	-	-	2	4	4
	ПК ЗЧ 1	Підсумковий контроль №1		-			6
Змістова частина II. ІННОВАЦІЙНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО							
6-7	Тема 7	Основи інноваційного підприємництва. Бізнес-ідея та її реалізація	2	-	2	6	4
7-8	Тема 8	Планування успіху підприємницької діяльності	2	-	2	4	4
8-9	Тема 9	Етика підприємництва та соціальна відповідальність у бізнесі	2	-	2	4	4
9-10	Тема 10	Ризики в інноваційній діяльності та управління ними.	2	-	2	4	4
10-11	Тема 11	Комунікації у бізнесі	2	-	2	4	4
11	Тема 12	Самоменеджмент особистості	-	-	2	4	4
	ПК ЗЧ 2	Підсумковий контроль №2		-			6
	Екзамен			-			40
	Разом:		20	-	24	46	100

10. Форми і методи навчання

Лекція	Словесні методи навчання: пояснення (інформаційно-повідомлювальне, інструктивне-практичне, пояснювально-спонукальне, система зображально-виражальних засобів. Словесний метод (лекція – вступна, тематична, оглядова, підсумкова). Проведення лекційних занять включає: викладення теоретичного матеріалу, оглядові лекції з використанням наочного матеріалу, опорного конспекту, лекції візуалізації з використанням мультимедійних технологій Наочні методи навчання, ілюстрування
Практичні /Семінарські	Презентації, демонстрація, обговорення, аналіз конкретних ситуацій, дискусія, бесіди, дебати, кейс-методи, роботи в малих групах тощо.
Лабораторні	-
Самостійна робота	Конспектування, тезування, анотування, рецензування, підготовка рефератів, презентацій, тез доповідей та участь у конференціях, підготовка та публікація наукових статей.
Індивідуальна робота	Підготовка та захист самостійної розробки (реферату) та захисту її на заняттях.

11. Система контролю та оцінювання

Поточний контроль	
<p>Конкретно визначаються методи поточного контролю: усний контроль (опитування, бесіда, доповідь, повідомлення тощо); письмовий контроль (контрольна робота, твір, реферат, виклад матеріалу на задану тему в письмовій формі тощо); комбінований контроль; презентація самостійної роботи здобувача; практичний контроль (під час практичних робіт, на практикумах, під час усіх видів практики); спостереження як метод контролю; тестовий контроль; проблемні ситуації тощо.</p> <p>Вимоги та методи до поточного контролю: індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда, реферат, презентація тощо.</p> <p>Оцінювання знань здобувачів на основі поточного контролю відбувається:</p> <p>а) способом перевірки систематичності та активності роботи здобувача над вивченням програмного матеріалу курсу протягом семестру;</p> <p>б) способом виконання завдань самостійної роботи здобувача.</p>	
Підсумковий контроль за змістовою частиною	
<p>Два ПК ЗЧ передбачено за результатами вивчення тем розділу 1 і розділу 2. Для проведення підсумкового контролю розроблено контрольні завдання. Варіанти завдань для підсумкового контролю є рівнозначні за трудомісткістю.</p>	
Підсумковий контроль	
<p>Форма проведення екзамену – письмова. Види запитань з відкритими відповідями. Загальна підсумкова оцінка з навчальної дисципліни складається із суми балів за поточну успішність (не більше 60 балів) та екзамен (не більше 40 балів).</p>	

Розподіл балів з дисципліни

Поточне оцінювання і контроль змістових частин (бали)														Екзамен	Підсумкова оцінка (екзамен)	
Змістова частина 1							Змістова частина 2									
T1	T2	T3	T4	T5	T6	ПК ЗЧ 1	T17	T8	T9	T13	T10	T11	T12	ПК ЗЧ 2		
Max 4	Max 4	Max 4	Max 4	Max 4	Max 4	Max 6	Max 4	Max 4	Max 4	Max 4	Max 4	Max 4	Max 4	Max 6	Max 40	Max 100

Шкала оцінювання

Шкала рейтингу ХДАЕУ	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	
60-63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Рекомендована література та інформаційні ресурси

Основна література

1. ДСТУ 31279-2004, IDT Інноваційна діяльність. Терміни та визначення понять. Київ: Держспоживстандарт України, 2005. 11 с.
2. Заблоцький Б.Ф. Економіка й організація інноваційної діяльності: Навч. посібник.: 2-ге вид. Львів: Новий Світ – 2000, 2020. 427 с.
3. Ляшенко С.М. Інноваційний менеджмент: підручник. Суми: Університетська книга, 2023. 334 с.
4. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти: монографія / Л.О. Волощук, Є.І. Масленніков, Е.А. Кузнецов, Ю.М. Сафонов, С.В. Філіппова та ін.; за ред. д.е.н., доц. Л.О. Волощук, д.е.н., проф. Є.І. Масленнікова. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. Вип. 4. 524 с.
5. Краус Н. М. Інноваційна економіка в глобалізованому світі: інституціональний базис формування та траєкторія розвитку: монографія. Київ: Аграр Медіа Груп, 2019. 492 с.
6. Неоekonomіка та імперативи розвитку підприємництва: монографія / І.М.Репіна, В.П.Кукоба, О.О.Кизенко та ін. К.: КНЕУ. 2021. 243с.
7. Петренко Л.А. Інноваційний розвиток підприємства: генезис теорії та сучасна практика управління. Київ: НУОУ, 2020. 328 с.
8. Про затвердження критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на проведення наукових досліджень, технічний розвиток та інноваційну діяльність: Постанова Кабінету Міністрів України від 7.02.2018 р. № 11.8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2018-%D0%BF#Text>
9. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>
10. Про наукову та науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
11. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 08.09.2011 р. №3715-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text>
12. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16.07.1999 р. № 991- XIV. Із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 05.12.2012 р. № 5460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14#Text>
13. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>
14. Рибак М.О. Інноваційне підприємництво як ключова ознака сталого розвитку. *Економіка та суспільство*, 2024. (59). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-153>

Додаткова

1. María Jesús Abellán Madrid, Antonio García-Tabuenca, Cristina Suárez Gálvez. R&D investments and firm survival across regions. *Innovation and entrepreneurship in the global economy*. 2015. P.21-43
2. Mashkova O.V., Haietska N.I., Fudorova O.M., Duha V.O. Analysis of the pre-war stage of climate policy implementation in the field of waste management of the hotel and restaurant business in Ukraine (2016-2021). *Наукові інновації та передові технології* (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»). 2022. № 9 (11). С.276-292. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-9\(11\)-276-292](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-9(11)-276-292)
3. Біркович В.Й. Інноваційне підприємництво в умовах сучасних викликів. *Науковий вісник Ужгородського Університету*. Серія Економіка. Випуск 1(63), 2024, С.66-72. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1\(63\).66-72](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1(63).66-72)
4. Гавриш О. М., Пильнова В. П., Пісковець О. В. Інноваційне підприємництво: сутність, значення та проблеми в сучасних умовах функціонування. *Економіка та держава*. 2020. № 12. С. 109–113. DOI: [10.32702/2306-6806.2020.12.109](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.12.109)
5. Джанель Барлоу, Клаус Мьоллер. Скарга – це подарунок. Як зберегти лояльність клієнтів. Київ: Наш Формат, 2017. 280 с.
6. Дуга В.О. Інноваційна діяльність як фактор підвищення конкурентоспроможності агротуристичних підприємств. *Проблеми сучасного менеджменту: співвідношення теорії та практики*: збірник наукових праць I Всеукраїнської науково-практичної конференції. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2014. С. 115-121.
7. Сфремов А.О., Дуга В., Роль інноваційних технологій та цифрових рішень в готельно-ресторанному бізнесі. *Наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку*: збірник тез наукових праць XIV Міжнар. наук.конф., Прага, Чехія, 28 вересня 2023 р. / ГО «Міжнародний науковий центр розвитку науки та технологій», 2023. С.12-14.
8. Лаврухіна К. О. Кластери як організаційно-економічний механізм функціонування інноваційної діяльності в Україні і світі. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Випуск 50. С. 53–57. URL: <https://doi.org/10.32843/bses.50-39>
9. Марія Росс. Емпатія в бізнесі. Співпереживання як двигун корпоративного успіху. Київ.: [Yakaboo Publishing](https://yakaboo.com.ua/), 2023. 232 с.
10. Машкова О., Дуга В., Пасенко Н. Зелені ідеї Zero Waste & Climate Friendly в HoReCa: українські бізнеси: навч. посіб. / ред. С. Сидоренко. Херсон - Кропивницький: ХДАЕУ, 2023. 55 с.
11. Петренко Л.А., Проскокова А.Ю. Тенденції розвитку та впровадження інновацій підприємствами сфери рітейлу. *Стратегія економічного розвитку України*. 2020. Вип. 46. С. 89-105. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/34069/7-6023-PB.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
12. Рой Ліллей. Як взаємодіяти з проблемними людьми. Харків, Фабула, 2020. 160 с.
13. Соколова, Л., Іванова, В., Верясова Г. Сучасна інноваційна економіка: від піраміди Маслоу до глобальної конкурентоспроможності країни. *Економіка та суспільство*, 2021 (26). URL: <https://doi.org/10.32782/2524->

	<p>0072/2021-26-43</p> <p>14. Чубукова О.Ю. Складові інноваційної економіки – освіта, технологічні уклади, когнітивні технології. <i>Науковий вісник Полісся</i>. 2016. № 3(7). С. 130-133. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/6213/1/20170511_307.pdf.</p> <p>15. Школа, О., Сорочинська М., Фоменко О. Використання спеціальних комплексів віртуальної реальності при підготовці фахівців з фітнесу. <i>Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури і спорту</i>: зб. наукових праць. Харків : ХДАФК, 2023. Вип. 7. С.156-162.</p> <p>16. Ярмоленко, М.А., Шинкарук, О. А., Максименко, В. В. Особливості використання технології віртуальної реальності у підготовці спортсменів. <i>Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова</i>, 2022. Вип. 2 (146). С.143-147.</p>
<p>Інформаційні ресурси</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. The Adecco Group. URL: https://www.adecgroup.com/ 2. The Global Competitiveness Index. Індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI). URL: https://databank.worldbank.org/metadataglossary/africa-development-indicators/series/GCI.INDEX.XQ 3. The Global Innovation Index. WIPO. URL: https://www.wipo.int/about-wipo/en/ 4. The Legatum Prosperity Index™. URL: https://www.prosperity.com/about-us/our-mission/ 5. Базовий курс підприємця. <i>Дія. Освіта</i>. URL: https://osvita.diia.gov.ua/courses/basic-course-introduction-to-business 6. Бізнес і права людини. <i>Дія. Освіта</i>. URL: https://osvita.diia.gov.ua/courses/business-and-human-rights 7. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/. 8. Дизайн-мислення для інновацій. <i>Prometheus</i>. URL: https://prometheus.org.ua/prometheus-free/design-thinking-for-innovation/ 9. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: https://me.gov.ua/?lang=uk-UA 10. Портал «Startup. Network». URL: https://startup.ua/ua/startups/ 11. Український кластерний Альянс. URL: https://www.clusters.org.ua/no-categories/history/